

Harold S. Kushner

Když všechno, co jste kdy chtěli, pořád nestačí

Harold S. Kushner

Když všechno,
co jste kdy chtěli,
pořád nestačí

Původní anglické vydání:

When All You've Ever Wanted Isn't Enough

Copyright © 1986 by Kushner Enterprises, Inc.

České vydání:

Translation © Monika Kittová, 2019

© Portál, s. r. o., Praha 2019

ISBN 978-80-262-1493-9

OBSAH

1	Co udělat se svým životem?	7
2	Nejnebezpečnější kniha v Bibli	23
3	Osamělost hledání čísla jedna	35
4	Když to bolí příliš na to, abychom něco cítili	55
5	Necítit bolest, necítit radost	73
6	„Kdežto hlupák chodí ve tmě“	87
7	Kdo se bojí Boží bázně?	98
8	Jdi, jez svůj chléb s radostí	120
9	Proč se nebojím smrti	136
10	Jedna otázka zůstala nezodpovězená	156
	Poděkování	171

Památce mých rodičů,
Julia Kushnera (1900–1984)
a Sary Harmanové Kushnerové (1905–1976),
kteří žijí dál.

Zhruba třetina mých případů netrpí žádnou klinicky definovatelnou neurózou, ale pocitem nesmyslnosti a bezcílnosti svého života. To lze označit za všeobecnou neurózu naší doby.

Carl Gustav Jung, *Duše moderního člověka*

Pomíjivost, samá pomíjivost, všechno pomíjí.

Kazatel 1,2

KAPITOLA PRVNÍ

CO UDĚLAT SE SVÝM ŽIVOTEM?

Zeptejte se průměrného člověka, co je pro něj důležitější: vydělávání peněz, nebo oddanost rodině? Prakticky každý bez váhání odpoví, že *rodina*. Ale sledujte, jak průměrný člověk skutečně žije. Dívejte se, na co doopravdy vynakládá svůj čas a energii – přizná, že ve skutečnosti nežije podle toho, čemu podle svých slov věří. Nechal se přesvědčit, že když bude chodit ráno dřív do práce a večer se bude vracet unavenější, dokazuje tím, jak je oddaný své rodině, protože se vyčerpává, aby jí poskytl všechno, co rodina vidí v reklamách.

Zeptejte se průměrné osoby, co pro ni znamená víc: příznivé mínění cizích lidí, anebo náklonnost těch nejbližších. Nebude ani schopna pochopit, jak jste se mohli na něco takového vůbec zeptat. Samozřejmě, že pro ni neexistuje nic důležitějšího než její rodina a nejbližší přátelé. Přesto však, kolik z nás uvádělo do rozpaků své děti nebo je zarazilo v jejich spontánnosti čistě ze strachu, co si o tom pomyslí sousedé nebo cizí lidé? Kolikrát jsme si vylili hněv na ty nejbližší, protože jsme v práci měli problémy nebo někdo jiný udělal něco, co nás rozčílilo? A kolik

z nás se chovalo k vlastní rodině podrážděně jen proto, že jsme drželi dietu, abychom se zdáli přitažlivější pro lidi, kteří nás neznají natolik dobře, aby viděli i to, co se skrývá za naším vnějším vzhledem?

Zeptejte se průměrného člověka, co chce od života, a on pravděpodobně odpoví: „Jediné, co chci, je být šťastný.“ A já mu věřím. Věřím, že většina lidí chce být šťastná. Věřím, že usilovně pracují na tom, aby byli šťastní. Kupují si knihy, chodí na kurzy, mění životní styl v neustálé snaze najít onu prchavou kvalitu: štěstí. Ale navzdory tomu všemu mám podezření, že většina lidí se obvykle šťastně necítí.

Proč by ale měl být ten pocit štěstí tak neuchopitelný a unikat jak lidem, kteří v životě získali, co chtěli, tak těm, kteří nikoli? Proč lidé, kteří mají tolik důvodů být šťastní, tak naléhavě cítí, že jim v životě něco chybí? Chceme snad od života příliš, když říkáme: „Jediné, co chci, je být šťastný?“ Je štěstí, podobně jako věčná mladost nebo neustávající pohyb *perpetua mobile*, cílem, kterého nemůžeme dosáhnout, bez ohledu na to, jak usilovně na něm pracujeme? Nebo je možné, aby lidé byli šťastní, pouze na to jdeme špatně?

Oscar Wilde kdysi napsal: „Na tomto světě existují jen dvě tragické věci. Jedna znamená nedostat, co si člověk přeje, a druhá dostat to.“ Snažil se nás varovat, že ať se snažíme být úspěšní sebevíc, úspěch nás stejně neuspokojí. Když se tam dostaneme, poté co jsme toho tolik obětovali na oltář úspěšnosti, uvědomíme si, že úspěch není to, co jsme skutečně chtěli. Lidé, kteří mají peníze a moc, vědí něco, co vy a já nevíme a čemu bychom

možná nevěřili, ani kdyby nám to řekli. Peníze a moc však neutiší onu nepojmenovatelnou žízeň duše. Dokonce i bohatí a mocní zjišťují, že touží po něčem víc. Čteme o rodinných problémech bohatých a slavných, vidíme dramatinované konflikty v televizi, ale nikdy nechápeme, co nám sdělují. Stále si myslíme, že pokud bychom měli, co mají oni, byli bychom šťastní. Bez ohledu na to, jak usilovně se snažíme být populární, a bez ohledu na to, jak se nám to daří, jako bychom nikdy nedosáhli bodu, kdy se konečně můžeme uvolnit a pocítit, že jsme dosáhli cíle. Pokud naše pojetí toho, kdo jsme, závisí na popularitě a názorech druhých lidí na nás, vždycky budeme na těchto druhých závislí. Takto mají moc nám v kterýkoli okamžik podtrhnout židli.

Vzpomínám si, jak jsem četl o mladém muži, který odešel z domu, aby došel slávy a bohatství v Hollywoodu. Měl tři sny, které si chtěl splnit: aby na jeho jméno svítily reflektory, aby vlastnil Rolls-Royce a aby se oženil s královnou krásy. Když mu bylo třicet, všechny tři sny už měl splněné, ale byl to mladý muž, jehož svírala hluboká deprese, který už nebyl schopen tvůrčím způsobem pracovat, navzdory tomu, že (anebo možná proto) se mu všechny jeho sny splnily. Ve třiceti už mu došly cíle. Co ale bude dělat po zbývající dobu svého života?

Několik současných autorů psalo o „syndromu podvodníka“, jímž zjevně trpí mnoho úspěšných lidí, kteří mají pocit, že si svůj úspěch nezasloužili a že se jednoho dne přijde na to, jací jsou vlastně podvodníci. Ač se navenek mohou těšit všemožným požitkům, ve svém nitru cítí prázdnotu. Nikdy nespočínou a neradují se z toho, čeho dosáhli. Potřebují jeden nový

úspěch za druhým. Potřebují neustálé ujišťování od svého okolí, aby přehlušili vnitřní hlas, který jim opakovaně říká: Kdyby tě jen druzí znali takového, jakého tě znám já, poznali by, jak je to všechno jenom předstírané.

A tak tedy žena, která snila o tom, že se vdá za úspěšného lékaře nebo za ředitele velké firmy a že bude žít v luxusním domě na „dobré adrese“, je nyní skutečně dobře vdaná a žije v domě snů, ale vůbec nechápe, proč každé ráno chodí sem a tam a klade si otázku: A tohle má být všechno, o čem je život? Musí přece být ještě něco víc! Chodí s přáteli na oběd, pracuje na tom, aby nějaká charitativní organizace vybrala víc peněz, možná si také otevře butik v naději, že když si zaplní dny nějakou činností, zaplní se také ta hlodající prázdnota v její duši. Ale bez ohledu na to, jak moc se zaměstnává, žízeň její duše se nikdy neutiší.

Naše duše totiž nehladoví po slávě, pohodlí, bohatství ani po moci. Tyto odměny vytvářejí takřka stejně tolik problémů, jako jich řeší. Naše duše žízní po smyslu, po pocitu, že jsme přišli na to, jak žít, aby náš život měl význam, aby svět byl aspoň o kousíček jiný poté, co jsme tu žili.

Jednoho dne jsem si četl v Jungově *Duši moderního člověka* a narazil jsem na několik pasáží, které mě svou hloubkou přiváděly v úžas. Vyvolaly ve mně pocit, že nějaký člověk, který žil dřív, než jsem se narodil, mě zná lépe, než se znám sám. První z těch pasáží zněla: „Zhruba třetina mých případů netrpí žádnou klinicky definovatelnou neurózou, ale pocitem nesmyslnosti a bezcíllosti svého života. To lze označit za všeobecnou neurózu naší doby.“

Musel jsem uznat, že má pravdu. Platilo to o osmdesátých letech 20. století a jistě to platilo i o letech dvacátých a třicátých, kdy tyto řádky psal. To, co nás frustruje a připravuje nás v životě o radost, je tato absence smyslu. Naše životy plynou den za dnem. Mohou být úspěšné nebo neúspěšné, plné potěšení nebo plné starostí. Ale mají nějaký význam?

Je na životě ještě něco dalšího než jen být naživu a jíst, spát, pracovat a mít děti? Cožpak se nijak nelišíme od hmyzu a dalších živočichů kromě toho, že si umíme položit otázku po smyslu života, protože pokud je nám známo, ostatní tvorové se takovým problémem netrápí? Je těžké zodpovědět tuto otázku, ale ještě těžší je vyhybat se odpovědi. Pár let snad můžeme odkládat její zodpovězení, když jsme zaneprázdněni studiem, profesní dráhou a rozhodováním ohledně manželství. V těchto prvních desetiletích svého života rozhodují o našem životě víc druhí lidé než my sami. Ale dřív nebo později se budeme muset nad těmito otázkami zamyslet. Co mám se svým životem dělat? Jak mám žít, aby můj život znamenal něco víc než pouhý záblesk biologické existence, který záhy stejně navěky pohasne?

Kustod v muzeu motýlů v Jižním Walesu mi jednou ukázal „nočního motýla bez úst“, druh housenky, která naklade svá vajíčka a poté se změní v nočního motýla, který nemá trávicí trubici, tedy nemůže nic jíst, a proto během několika hodin uhyne. Příroda předurčila tohoto nočního motýla k tomu, aby se rozmnožoval, nakladl vajíčka a předal život druhu. Jakmile to udělá, není pro něj důvod žít dál, takže je naprogramován zemřít. Jsme snad něco podobného? Žijeme jen proto, abychom měli děti,

abychom zajistili biologické přežití lidské rasy? A poté, co se o to postaráme, je naším osudem zmizet a dát prostor další generaci? Nebo má naše existence ještě nějaký jiný smysl než pouze existovat? Má nějaký význam, že žijeme? Bude po našem zmizení svět o něco chudší, nebo jen méně plný lidí? Jak Jung správně pochopil, toto nejsou abstraktní otázky vhodné pro konverzaci na koktejlové párty. Jsou to zoufale naléhavá tázání. Pokud na ně nebudeme schopni nalézt odpověď, onemocníme, budeme se cítit osamělí a budeme mít strach.

Jednoho večera se naproti mně v mé pracovně posadil muž. Volal mi den předtím a zněl dost zneklidněně. Řekl mi pouze, že se mnou chce probrat jistou náboženskou otázku. V mé branži může náboženská otázka znamenat cokoli počínaje problémem, proč Bůh dopouští zlo, a konče otázkou, kde mají stát rodiče ženicha během svatebního obřadu. Po několika vágních poznámkách o svém dětství a své náboženské výchově mi prozradil, co má na srdci.

„Před dvěma týdny jsem byl poprvé na pohřbu muže, který byl v mém věku. Neznal jsem ho zvlášť dobře, ale pracovali jsme spolu, občas jsme spolu mluvili, měl děti zhruba stejného věku, jako mám já. Během víkendu nečekaně zemřel. Bylo nás na pohřbu jen pár a každému se honilo hlavou: To jsem klidně mohl být já. Bylo to před dvěma nedělemi. V práci už za něj mají náhradu. Slyšel jsem, že jeho žena se stěhuje do jiného státu ke svým rodičům. Ještě před dvěma týdny pracoval jen patnáct metrů ode mě a teď to vypadá, jako by nikdy ani neexistoval. Je to, jako když do jezera spadne kámen. Na několik sekund zčeří

hladinu, ale potom je voda stejná jako dřív – pouze ten kámen tu není. Rabi, od té doby skoro nemůžu spát. Nemohu přestat myslet na to, že se to může stát i mně, že se mi to *stane* a po pár dnech na mě zapomenou, jako bych nikdy neexistoval. Neměl by život člověka být víc než jen tohle?“

Když padá v lese strom a není žádné ucho, které by naslouchalo, vydá pád nějaký zvuk? Pokud člověk žije a umírá a nikdo si toho nevšimne, pokud svět pokračuje dál jako dřív, žil ten člověk doopravdy? Jsem přesvědčen, že to, co nám nedá spát, není strach ze smrti, z toho, že náš život končí, ale strach, že náš život nebyl příliš významný a že co se týče světa, jako bychom vůbec neexistovali. Co nám v životě schází, bez ohledu na to, kolik toho máme, je pocit smysluplnosti.

Můžeme mít všechno, co jsme si přáli, a přesto se cítit prázdní. Můžeme dosáhnout vrcholu své profese, a přesto mít pocit, že nám něco chybí. Můžeme vědět, že nám přátelé a známí závidí, a přesto cítit, že v našem životě schází pravá spokojenost. Takže se možná obrátíme k terapii, aby pomohla zaplnit naši prázdnotu a zakořenit náš život v něčem solidním. Možná jsme si vzpomněli, že původní, doslovný význam slova „psychoterapie“ je „péče o duši, léčení duše“ – a je to skutečně právě duše, která potřebuje péči. Mně osobně prospěla terapie v těch chvílích života, kdy jsem nezvládal problémy a potřeboval jsem kvalifikovaného pozorovatele, který by mi řekl, kde si dělám věci těžší, než jsou. Potřeboval jsem někoho, kdo by mi řekl, že se vyhýbám pohledu na některé skutečnosti. A kromě toho mi pomohlo pochopení,

k němuž jsem došel pomocí psychoterapie, při psaní kázání, a když jsem radil členům svého sboru, kteří měli s něčím potíže. Vím, že terapie má cenu a že má své hodnoty. Ale hodnoty terapeutického přístupu bývají často hodnotami přizpůsobení se tomu, co už je, a nikoli vize světa, který ještě neexistuje. Kvalifikovaný terapeut je schopen rozvázat určité emoční zauzlování, kterým jsme se sami spoutali. Může nám pomoci, abychom na tom nebyli tak bídně, ale nemůže zajistit, abychom byli šťastní. V nejlepším případě nás může dostat zpátky do bodu nula z emočně negativní situace. Může odblokovat naši schopnost žít smysluplně, ale dál nás dostat nemůže. Když za mnou přijdou členové našeho sboru s osobními problémy, snažím se jim vždy říct, že nejsem vyškolený terapeut. Neumím dělat spoustu věcí, které umí dělat terapeut. Ale mohu jim nabídnout něco, co terapeut nemůže: definici správného a špatného života, svobodu posoudit jejich činy a říct jim, že něco je špatně, eticky špatně – a nejen že je to dysfunkční – a že jiný postup by byl lepší.

Existuje jedno staré jidiš úsloví: „Pro červa v ředkvičce představuje ředkvička celý svět.“ To znamená, že pokud bychom nikdy neznali žádnou jinou alternativu, domnívali bychom se, že způsob, jak žijeme, se vší tou nespokojeností a frustracemi, je jediný způsob, jak žít. Začali jsme věřit, že v životě byly vždycky dopravní zácpy a znečištěný vzduch. Psychoterapie nám může pomoci postavit se tváří v tvář skutečnosti, že svět, v němž žijeme, je ředkvička. Může nás vyléčit z nerealistických očekávání týkající se světa. Může nás naučit přizpůsobit se tomuto světu a nebýt s ním tolik nespokojení. Ale nemůže nám pošeptat nic

o světě, který jsme nikdy neviděli ani nezakusili. Psychologie nás může naučit být normální, ale my se musíme obrátit někam jinam o pomoc, kterou potřebujeme, abychom se stali skutečně lidskými lidmi.

Otázka, zda má život smysl, nebo zda je individuální život nějak přínosný, je náboženskou otázkou, a to nikoli proto, že se týká nejvyšších hodnot a nejniternějších obav. Je to náboženská otázka, protože souvisí s tím posledním, s čím se musíme nějak vypořádat, když jsme už poznali všechno, co bylo možné poznat, a vyřešili všechny problémy, které měly být vyřešeny. Náboženství se soustředí na to, čím se liší lidské bytosti od jiných tvorů, a na hledání cíle tak důležitého, že i naše životy začnou být významné, pokud se k němu přimkne.

Americká Deklarace nezávislosti zaručuje každému z nás právo na štěstí. Ale vzhledem k tomu, že je tato Deklarace politickým dokumentem, a nikoli náboženským, nevaruje nás před frustrací, k níž dochází při snaze toto právo uplatňovat, a to proto, že usilování o štěstí je chybný cíl. Když usilujete o štěstí, nestanete se šťastnými. Šťastnými se stanete tehdy, když budete žít život, který něco znamená. Nejšťastnější lidé, které znáte, jsou pravděpodobněji nikoli ti nejbohatší a nejslavnější, a nejspíš to nebudou ti, kteří usilovně pracují na tom, aby byli šťastní, například tak, že neustále čtou články, kupují si knihy a chytají se nejnovějších trendů. Mám takové tušení, že nejšťastnější lidé, které znáte, jsou ti, kteří se namáhají, aby byli laskaví, nápomocní a spolehliví, a štěstí se jim nenápadně vkrade do života, zatímco mají plné ruce práce s těmito věcmi. Nestanete se

šťastnými, když budete usilovat o štěstí. To je vždy jen vedlejším produktem, nikdy primárním cílem. Štěstí je motýl – čím víc se za ním honíte, tím dál od vás odlétne a bude se před vámi skrývat. Ale přestaňte se za ním honit, odložte sítku a zabývejte se jinými, produktivnějšími věcmi, než je usilování o osobní štěstí, a ono k vám zezadu nenápadně přilétne a posadí se vám na rameno.

Budu už podruhé citovat Junga: „Přehlízíme základní fakt, že úspěchů, které společnost odměňuje, se dosahuje za cenu umenšení osobnosti. Mnoho aspektů života, které bychom měli žít, leží místo toho ve skladišti plném zaprášených vzpomínek.“ Podíval jsem se na tuto větu, když jsem ji četl, a měl jsem pocit, že se setkávám s pravdou, kterou jsem vždycky znal, ale ze všech sil jsem se snažil nepřipouštět si ji. Až teď, když mi táhne na padesátku, jsem připraven se jí postavit tváří v tvář. Podobně jako i mnoho jiných lidí jsem začal být velmi úspěšný v některých aspektech své práce, ale za cenu zdeformování své osobnosti. Musela za to platit moje rodina i můj vlastní smysl pro celistvost, ale společnost jako celek natolik oceňovala tuto nerovnováhu, že se mi dařilo si nevšímat, co dělám. Jejich potlesk, jejich slova chvály a ocenění přehlušily ten tichý hlásek ve mně, který mi říkal, že něco opomím.

Vzpomněl jsem si na bezpočet večerů, kdy jsem se nechal přesvědčit, že sedět na schůzi výboru (a byl to již třetí večer v týdnu, kdy jsem byl na schůzi) je důležitější než být doma se svou rodinou a že výbor by beze mne nejspíš nemohl vůbec

fungovat. (Až o mnoho let později mi jeden přítel, kněz, řekl: „Bůh tě může použít, ale nepotřebuje tě.“) Myslel jsem na situaci, kdy jsem si domluvil pastorační schůzku na dobu, která vyhovovala návštěvníkovi, ale obnášelo to, že vynechám večeři. Před několika lety jsem byl pozván, ať pronesu řeč před třídou studentů v rabínské semináři, kteří měli promovat. Řekl jsem těm mladým lidem, kteří se chystali vydat na rabínskou dráhu: „Budou páteční večery, kdy budete popohánět svou rodinu u večeře, abyste stihli včas bohoslužby, kde budete kázat o šabatě jako o nerušeném čase, který má rodina trávit pospolu. Budou dny, kdy odejdete od vlastního nemocného dítěte nebo od svého dítěte, které se připravuje na zkoušku, abyste na shromáždění mládeže v chrámu mluvili o náboženských hodnotách. Budou neděle, kdy zrušíte plány na rodinný piknik, protože budete sloužit pohřební bohoslužby, kde budete chválit zesnulého, že nikdy nedovolil, aby jeho podnikání narušilo jeho povinnosti vůči rodině. A co je úplně nejhorší, vy si ani neuvědomíte, co děláte.“

Vzpomínám si, jak jsem jednou četl rozhovor s jedním z nejúspěšnějších prodejců vozů v Americe, v němž prozradil tajemství svého úspěchu: „Chovám se ke každému, kdo vkročí do mého showroomu, jako by to byl můj nejlepší přítel. Zjistím, o co se zajímá, čím se živí, a ať už je to cokoli, předstírám, že mě to zajímá, a požádám ho, ať mi o tom řekne něco víc. Když si takto popovídáme, to jediné, co ten člověk touží udělat, je koupit ode mě auto.“ Pomyslel jsem si: Jak smutné je vydělávat si takto na živobytí – předstírat, že mám každého rád, takže nakonec

úplně zapomenou, jaké to je mít radost z blízkosti skutečného přítele, nejen jako potenciálního zákazníka. Strojený cit (Co se předpokládá, že bych měl teď cítit?) nahrazuje upřímné city (Co opravdu k tomuto člověku cítím?), až nakonec úplně přijdeme o schopnost poznat, co doopravdy cítíme. Možná právě proto je v dnešní Americe tolik předstírané veselosti a družnosti a tak málo opravdového přátelství.

Ze všeho úplně nejhorší je, že společnost této nerovnováze tleská a velebí nás, když jsme finančně úspěšní, chválí, když se obětujeme. „Úspěchů, které společnost odměňuje, se dosahuje za cenu umenšení osobnosti.“ Síly ve společnosti nám nedovolí, abychom se stali úplnými lidmi, protože jsme pro ně užitečnější, když se nadměrně vyvine pouze jedna malá část nás. Podobně jako lovečtí psi, kteří jsou vycvičeni, aby aportovali lovené ptáky v tlamách, aniž by si z nich ukousli byť jen kousek, jsme se i my stali užitečnými pro společnost na základě toho, že popíráme své zdravé instinkty.

Tato kniha nepojednává o tom, jak být šťastní nebo jak být populární. Na toto téma bylo již napsáno mnoho jiných knih. Kniha je o tom, jak být úspěšní, ale ne tak, jak většina lidí tohoto slova používá. Je totiž ve skutečnosti o tom, jak být lidští, jak být opravdovými lidmi, jak žít s pocitem, že jste něco víc než noční motýl, který žije pouze okamžik a pak zmizí. Je o tom, jak poznat, že jste žili tak, jak vám jako lidským bytostem bylo určeno, a že jste nepromarnili život. Je to kniha o tom, jak dát svému životu smysl, jak mít pocit, že jste využili svůj pozemský

čas dobře a nepromarnili jej a že svět bude jiný, protože jste na něm byli a žili. Je to kniha napsaná mužem, který dospěl do středního věku a říká vám některé z věcí, které by si býval přál vědět, když byl mladší.

Svou předchozí knihu *Když se zlé věci stávají dobrým lidem* jsem napsal, abych pomohl lidem vyrovnat se s oním druhem zdrcujících tragédií, které rozpoltí život člověka na dvě části: na život před tímto strašným okamžikem a život po něm. Takovéto tragédie – smrt někoho, koho jste milovali, automobilová nehoda, která způsobila zmrzačení, nebo diagnóza nevléčitelné nemoci – vedou k soustředění. Nemůžete se tím nezabývat, snažíte se zjistit, jak se váš život následkem události změní. Tato kniha je napsaná na pomoc lidem, kteří se potýkají s jinou tragédií, tentokrát poněkud jemnější povahy: s nemocí, již představuje nuda, ztráta smyslu, pocit marnosti a chybějící cíl v životě. V určitém smyslu je to dokonce ještě nebezpečnější problém, protože si pokaždé neuvědomujeme, že se nám něco takového děje. Nenápadně se to k nám vkrade, z našeho života to začne vysávat radost a elán, a když si konečně uvědomíme, co se odehrává, je příliš pozdě. Tato kniha se snaží nám pomoci vypořádat se se strachem, že budeme žít a jednoho dne zemřeme, a ani náš život ani naše smrt nebude pro svět znamenat žádný rozdíl.

Původně jsem začal psát něco jiného, knihu spíše odtazitou, pojednávající o problémech jiných lidí, plnou rad, jak je řešit. Nějakou dobu jsem ji psal a posléze jsem si uvědomil, že tu něco chybí. Začalo mi docházet, že budu muset psát o svých vlastních problémech a nejasnostech, nikoli o problémech

a nejasnostech těch druhých. Bylo mi jasné, že budu muset vytvořit tuto velmi osobní knihu, jako byla osobní i ta předchozí, že budu muset psát nikoli o tom, jak člověk hledá smysl, ale jak ho hledám já a jak se mi to mnohdy nedaří a jak mě to frustruje.

Během posledních pěti let se mi přihodily tři věci, které změnilly můj pohled na život. Zaprvé, napsal jsem knihu o našem čtrnáctiletém synovi, který zemřel na nevléčitelnou nemoc, a o tom, jak jsem našel způsob, jak to přijmout a ustát. Napsal jsem ji ze své vlastní potřeby vypravovat příběh, aniž bych čekal, že to vůbec bude číst ještě někdo jiný než malý kroužek našich přátel. K mému úžasu (a k úžasu dvou vydavatelů, kteří ji viděli jako první a odmítli ji) se stala mezinárodním bestsellerem. Ještě teď, o několik let později, dostávám dopisy vyjadřující vděčnost od lidí, kterým pomohla a přinesla útěchu. Úspěch knihy mi přinesl i určitý věhlas a jmění, neuvěřitelně mě zaneprázdnňoval několik let, podepsal se na mém zdraví, na mé rodině i na mých aktivitách, které s knihou nesouvisely. Ale ještě víc než toto všechno kniha způsobila, že mě přinutila v celém tom pozlátku rozlišovat to žádoucí od méně žádoucího. Čas od času si kladu otázku: „Je tohle opravdu to, co od života chci?“ Někdy zní odpověď jako důrazné *ano*, jindy zas váhavé *ne*. Ale u každé události se musím vyrovnávat s touto otázkou tak často a s takovou naléhavostí, jakou jsem do té doby nepoznal. Musel jsem se rozhodnout, jak chci strávit omezenou dobu a energii, které ještě mám, a co doopravdy chci, aby si ze mě a z mého života lidé pamatovali. Chyby, které jsem udělal, a lekce, které jsem se naučil ve snaze odpovědět na tyto otázky, tvoří základ této knihy.

Druhou věcí, která se mi přihodila, bylo, že mi krátce před svými osmdesátými čtvrtými narozeninami zemřel otec, což mě přinutilo, abych se konfrontoval se smrtelností – jeho i svou. Musel jsem si přiznat, že dokonce i ty nejdější a nejúspěšnější životy jednoho dne skončí. Nepoznal jsem jediný den na této zemi bez svého otce, a teď jsem si musel shrnout jeho život a podívat se, co z něho zbylo. Můj otec byl mnoho let velmi aktivní, úspěšný muž a teď jsem měl zjistit, které ze všech jeho snah zemřely spolu s ním, a které naopak zůstaly a zajistily mu do určité míry nesmrtelnost. Otcova smrt znamenala, že jsem se stal náhle příslušníkem nejstarší generace, jakoby další, kdo je teď na řadě. A bylo načase začít přemýšlet o tom, jaké aspekty mého života mě přečkají a budou držet mé jméno a památku živé.

A navíc jsem v době, kdy jsem pracoval na této knize, oslavil padesátiny. Když jsem byl mladý, nikdy jsem se nebál, že mi bude třicet nebo čtyřicet a že už nebudu mladý. Vždyť vycházím z židovské tradice, která ctí moudrost a zralost víc než svěžest a výkonnost mládí. Domníval jsem se, že věk čtyřiceti let je dobrý pro toho, kdo káže o tom, jak žít. Ale padesát se mi jevilo jako strašné stáří, které je znepokojivě blíž konci života než jeho začátku. Nic, co jsem kdy četl, mě nepřipravilo na překvapení, které s sebou nese to, že je vám náhle padesát. Stalo se to tak lehce... Cítím se mnohem víc usazený, mám podstatně víc jasno v tom, kdo jsem, než v době předchozích životních milníků. Ve třiceti, nebo dokonce ještě ve čtyřiceti jsem si kladl otázku, kam bude můj život směřovat, jak bude

vypadat. Ve třiceti jsme – moje manželka a já – teprve plánovali rodinu a děti. V rámci své profese jsem se stále ještě zaučoval, dosud jsem sloužil jako rabín-asistent ve sboru na předměstí. V pětatřiceti jsem byl ctižádnostivý a neklidný, rozpolcený mezi protiřečícími si nároky svého povolání a rodiny. Ve čtyřiceti jsem se bránil přijmout fakt, že některé mé osobní a profesní sny se nikdy nestanou skutečností. Nebyl jsem ochoten se smířit s nespravedlností života, nechtěl jsem ji přijmout. Ale teď je mi padesát. Většina hlavních otázek mého života byla zodpovězena, některé k mé spokojenosti, jiné už ne tak uspokojivě. Jsem si jist, že přede mnou leží ještě mnohá překvapení. Doufám, že jsem se nepřestal vyvíjet. Nicméně bouře a nejistoty, které ve mně zuřily, když jsem byl mladší, se podle všeho zklidnily.

Potřeba smyslu není biologická potřeba jako potřeba jídla a vzduchu. Ani to není psychická potřeba jako potřeba přijetí a sebeúcty. Je to náboženská potřeba, základní žízeň našich duší. A tak se teď musíme obrátit k náboženství a hledat odpovědi tam.

KAPITOLA DRUHÁ

NEJNEBEZPEČNĚJŠÍ KNIHA V BIBLI

Hledání dobrého života, který by byl smysluplný a uspokojivý, je jedním z nejstarších náboženských témat. Od samého počátku se náboženství snažilo spojit lidi s Bohem, aby se ten širý svět, který nemáme pod kontrolou, zdál méně hrozivý. Spojovalo lidi navzájem, aby nemuseli oslavovat nebo se rmoutit o samotě. A jakmile začaly lidské bytosti chápat, že v životě jde o víc než o pouhé přežití, začaly se obracet k náboženství jako k návodu na dobrý život. V judaismu, křesťanství a v několika orientálních systémech víry se náboženství někdy označuje jako Cesta, která vede k životu v harmonii s vesmírem, jako návod, jak žít život podle původního určení.

Ale v dnešní době jsme byli až příliš často zklamáni, když jsme se snažili najít nějaké vedení na stránkách knih našich náboženských tradic. Říkají se tam některé velmi moudré a pravdivé věci, ale jsou podávány s jistotou, kterou často nesdílíme. Vyprávějí suverénně o existenci Boha, který kontroluje vesmír a zjevuje nám svou vůli. Slibují nám štěstí, když se budeme řídit jeho pokyny, a varují nás před neštěstím, pokud se jimi řídit

nebudeme. Čtete tyto věci a rádi bychom jim věřili, ale zjišťujeme, že je to těžké. Zdá se, že zkušenosti jsou s nimi velmi často v rozporu. Vypadá to, že Bible a knihy z ní odvozené byly napsány pro věřící, kteří jsou schopni zřetelně slyšet Boží hlas a spatřovat ve všem dílo jeho rukou. Jako by nebyly napsány pro dnešní utrápenou duši, pro skeptiky, pro pochybující, pro zmatené. Věrní vždycky říkají: „Čtete Bibli, tam najdete odpovědi.“ Ale neklidní, hledači, skeptici ji čtou a zjišťují, že tato kniha je jim cizí a mluví o věcech, které je vůbec nezajímají. Zdá se jim, že témata Bible nejsou jejich tématy a že její odpovědi se nevztahují k jejich otázkám. Poté se cítí ještě hůř, když si takto uvědomí, že něco, co tolika jiným pomohlo, je neoslovuje.

Ale jedna biblická kniha je zcela unikátní a liší se od všech ostatních. Rád bych vám představil tu nejneobyčejnější knihu v celé Bibli. Kdyby byla známější, mohla by to být také nejnebezpečnější biblická kniha. Někteří lidé ji za takovou ostatně považovali. Je to kniha Kazatel. Kazatel je malý spis čítající v některých vydáních pouhých pár desítek stran a je vsunuta až někam na konec hebrejské Bible, kam mnoho čtenářů ani nedojde, a tudíž si ji nepřečte. Ale člověk, který ji najde a přečte si ji, užasne nad tím, co se v ní říká. V celém Písmu není nic, co by se jí podobalo. Je to dílo rozhněvaného, cynického a skeptického muže, který pochybuje o Bohu a zpochybňuje, že má nějakou cenu jednat dobře. „Jaký užitek má člověk z veškerého svého pachtění?“ ptá se hned v úvodu své knihy. „Pokolení odchází, pokolení přichází, ale země stále trvá.“ (Kazatel 1,4) „Vždyť úděl synů lidských a úděl zvířat je stejný: člověk nemá

žádnou přednost před zvířaty, neboť všechno pomíjí.“ (3,19) „To všechno jsem viděl ve dnech své pomíjivosti: Spravedlivý hyne i při své spravedlnosti a svévolník dlouho žije i při své zlobě. Příliš spravedlivý ani nadmíru moudrý; proč by ses měl ničit?“ (7,15–16)

Mluví v Bibli ještě někdo jiný podobně? Prakticky na každé druhé stránce Bible se trvá na tom, že záleží na každém našem činu, i tom sebemenším. Říká se nám, že Boha zajímá, co jíme, s kým spíme, jak si vyděláváme peníze a jak je utrácíme. A teď přichází Kazatel a sděluje nám, že Bohu na ničem z toho nezáleží. Boháči i chudí, moudří i bláhoví, spravedliví i zlotřilí jsou v jeho očích totéž. Všichni, bez ohledu na to, jak žijí, zestárnou, zemřou a záhy se na ně zapomene. A zdá se, že to, jak žili, na tom nic nezmění.

Existuje židovská tradice, která nám říká, že když se učenci sešli, aby stanovili biblický kánon, aby rozhodli o tom, které z prastarých knih budou součástí Bible, a které ne, strhla se o knize Kazatel neboli knize Ecclesiastes ohnivá debata. Mnozí ji považovali za urážlivou a pro jejich víru nebezpečnou. Nejen že ji chtěli z Bible vypustit, ale také ji plánovali úplně zakázat, aby na ni náhodou nenatrefili nevinní mladí čtenáři a jejím obsahem nebyli zavedeni na scestí a ke kacírství. Ale nějak se stalo, že když překonali rozpaky z erotické obraznosti Písně písní a z atmosféry podobné *Příběhům tisíce a jedné noci* v knize Ester, dali nakonec prostor i cynismu a skepticismu knihy Kazatel.

Jaká je tato kniha, která zneklidňovala moudré v dávných dobách a překvapuje i moderního čtenáře, který na ni náhodou